

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Możliwości badań empirycznych w glottodydaktyce

Author: Maria Wysocka

Citation style: Wysocka Maria. (2003). Możliwości badań empirycznych w glottodydaktyce. "Neofilolog" (Nr 23, (2003) s. 95-100).

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Możliwości badań empirycznych w glottodydaktyce

Wprowadzenie

Coraz częściej mówi się i pisze o tym, że potencjał badawczy glottodydaktyki uległ już wyczerpaniu. Panuje także przekonanie, że „tu właściwie nie ma co badać”, gdyż skuteczną naukę języka obcego gwarantuje dobra znajomość języka docelowego reprezentowana przez nauczyciela i konsekwencja, jaką musi on wykazać w realizowanej przez siebie pracy dydaktycznej.

Trudno w chwili obecnej przewidzieć, czy powstanie w przyszłości zupełnie nowa metoda nauczania języków obcych, której efektywność będzie podlegała empirycznej weryfikacji. Niemniej jednak, w globalnie postrzeganym procesie dydaktycznym, dotyczącym interesującego nas przedmiotu, istnieje wiele zjawisk dotychczas dokładnie niezbadanych. Znajomość ich natury i funkcjonowania niewątpliwie zmodyfikowałaby wyniki nauczania, dodatkowo wpływając na jego ostateczne rezultaty. Także przytoczona powyżej ocena pracy nauczyciela jest dosyć powierzchowna.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie problemów obecnych w toku procesu nauczania-uczenia się, które prowokują badacza do refleksji i zadawania pytań. Omówimy je (tak problemy, jak i pytania) w odniesieniu do wyodrębnionych poniżej podstawowych aspektów glottodydaktyki.

Materiał językowy²¹

Pierwszy problem badawczy związany z materiałem językowym przeznaczonym do nauczania się przez uczniów determinowany jest przez pozycję i funkcję, jakie język angielski w ostatnim dziesięcioleciu zajmuje i pełni we współczesnym świecie. Chodzi przede wszystkim o to, że stał się on językiem międzynarodowym, używanym powszechnie przez osoby będące rodzimymi użytkownikami języków bardzo od angielskiego typologicznie odległych. Wszyscy oni muszą nauczyć się języka angielskiego jako języka nieetnicznego. Ten fakt wskazuje na konieczność dwojakiego spojrzenia na dydaktykę tego języka, a takie podejście wymaga rozwiązania szeregu problemów, na podstawie wyników odpowiednich badań. Odpowiedzieć tu trzeba na następujące pytania:

- ☞ Co dzieje się z językiem angielskim używanym jako *lingua franca*? Czy ulega on jakimś uproszczeniom? Jeżeli tak, to jakim?
- ☞ Jaki fragment materiału językowego języka angielskiego objęty jest procesem dydaktycznym w przypadku nauczania go jako języka etnicznego

²¹ Jako anglista odnosić będę wszystkie poczynione w całości tego tekstu sugestie i propozycje do języka angielskiego.

i nieetnicznego? Jak wygląda gramatyka pedagogiczna w obu przypadkach? Jakie są kryteria wyboru materiału językowego do obu gramatyk?

- ☞ Jaka jest rola wiedzy o krajach angielskiego obszaru językowego w dydaktyce języka angielskiego jako języka etnicznego i nieetnicznego?
- ☞ Jakie są cechy charakterystyczne kompetencji dyskursu, kompetencji socjokulturowej i kompetencji strategicznej w przypadku użytkowników języka angielskiego jako etnicznego i nieetnicznego?

Kolejna grupa problemów związanych z materiałem językowym dotyczy jego użycia przez uczących się. Najważniejsze pytanie badawcze dotyczy określenia relacji między całością tego materiału z jaką mają oni kontakt (*input*) i tą jego częścią, która jest przetwarzana w ich strukturach poznawczych (*intake*) i wreszcie tą ostatecznie przez nich używaną podczas komunikacji w mowie i piśmie (*output*). Rodzi ono następujące pytania dodatkowe:

- ☞ Jakie są ilościowe i jakościowe relacje między tymi trzema częściami materiału językowego?
- ☞ Jakie są cechy charakterystyczne rzeczywiście używanego przez uczniów materiału językowego i w jakim stopniu zależą one od ich cech indywidualnych (wiek, płeć, stopień zaawansowania)?
- ☞ Jak przedstawiają się relacje pomiędzy rozwijaniem sprawności językowych, a tak zwaną „twórczością językową” reprezentowaną przez uczniów? Jaki materiał językowy najczęściej pojawia się podczas ich „twórczych” zachowań?
- ☞ Jak przedstawiają się rzeczywiste relacje pomiędzy płynnością a poprawnością językową?

Proces dydaktyczny przebiega, jak wiadomo, pod egidą nauczycieli. Ich znajomość języka docelowego podlega w ciągu kilkudziesięciu lat pracy zawodowej określonym zmianom, których natura także nie została zbadana. Możemy z dużym prawdopodobieństwem mówić o zużywaniu się języka (*language attrition*) występującym w warunkach nadmiernego użycia tej jego części, która jest objęta programem szkolnym. W pracy na temat możliwości badawczych nad zużyciem języka docelowego nauczycieli języków obcych (por. Wysocka, 1999:425-429) określiłam już główne pytania: wypada więc tylko je w tym miejscu powtórzyć i uzupełnić:

- ☞ Co wskazuje na proces ścierania się/zużycia języka docelowego u nauczycieli języków obcych?
- ☞ Jakie są czynniki wywołujące to zjawisko? (na przykład stały kontakt z błędnymi wypowiedziami uczniów)
- ☞ Jakie są cechy charakterystyczne tego procesu i jak on przebiega?
- ☞ Co dzieje się z pozostałym materiałem językowym przyswojonym wcześniej przez nauczycieli, a używanym w znacznie mniejszym zakresie, a może w ogóle nie używanym? Czy może on podlegać zanikowi?

Podsumowując stwierdzić wypada, że badania nad materiałem językowym odnosić się będą tak do nauczyciela, jak i do ucznia i związane będą głównie z czynnikami określającymi używanie języka docelowego przez obie strony.

Proces nauczania-uczenia się

Badania dotyczące samego procesu dydaktycznego oparte są głównie na tym, że chociaż jesteśmy wszyscy świadomi różnic między dydaktyką szczegółową języka obcego, a dydaktyką szczegółową każdego innego przedmiotu, różnice te nie zostały jeszcze szczegółowo opisane ani sklasyfikowane. Przykłady pytań badawczych, które się w tym miejscu nasuwają są następujące:

- ☛ Czy relacje między uczniami podczas lekcji języka obcego różnią się od relacji obecnych podczas lekcji innych przedmiotów? Jeśli tak, to jaki jest charakter tych różnic?
- ☛ Czy wszelkie przejawy nienaturalnej sytuacji komunikacyjnej w klasie szkolnej są w szczególności sposób manifestowane podczas lekcji języka obcego? Jeśli tak, to na czym polega właśnie ta nienaturalność w przypadku, gdy proces dydaktyczny dotyczy właśnie środka porozumiewania się, jakim jest język?
- ☛ Czy „zdarzenia krytyczne w nauczaniu” odnoszą się w specjalny sposób do lekcji języka obcego? Jeśli tak, to jaka jest wtedy ich natura i jak należy się wobec nich zachować?

Kolejnym problemem, wymagającym przeprowadzenia badań, są relacje pomiędzy autonomicznym uczniem a autonomicznym nauczycielem w klasie szkolnej. Podstawowe problemy, jakie należałoby w trakcie ich przebiegu rozwiązać to:

- ☛ określenie przez nauczyciela ram funkcjonowania ucznia;
- ☛ określenie optymalnych sposobów autonomicznego funkcjonowania ucznia tak podczas lekcji, jak i podczas jego samodzielnej pracy;
- ☛ określenie optymalnych sposobów autonomicznego funkcjonowania nauczyciela;
- ☛ autonomiczny nauczyciel a analiza potrzeb uczniów.

Wreszcie ostatnie, ale na pewno nie najmniej ważne zagadnienie dotyczy programu ukrytego (*hidden curriculum*). Rozumiemy przez to nieprzewidziane skutki podejmowanej przez nas działalności dydaktycznej. Nie są mi znane jakiegokolwiek badania skierowane w stronę odnalezienia i opisanie nieoczekiwanych skutków tejże działalności skierowanej w stronę nauczania języków obcych. Warto by zatem dowiedzieć się na przykład:

- ☛ Czy efekty nauczania języka angielskiego przy pomocy *Communicative Language Teaching* są zgodne z naszymi oczekiwaniami?
- ☛ Czy skutki poszczególnych posunięć dydaktycznych stosowanych przez nauczycieli są zgodne z ich oczekiwaniami?
- ☛ Jaki wpływ na mentalność uczniów wywiera nauka języka obcego?
- ☛ Czy dwujęzyczność i „dwukulturowość” ma jakiegokolwiek wpływ na odnoszenie się uczniów do ich rodzimego języka i kultury?

Z powyższej analizy wynika zatem, że proponowane badania dydaktyczne dotyczące procesu nauczania-uczenia się *sensu stricto* koncentrują się głównie wokół odrębności lekcji języka obcego. Nie oznacza to bynajmniej, że możemy przestać dostrzegać - mające może w tym momencie znaczenie drugorzędne - inne problemy, na przykład te, związane z dydaktyką ogólną.

Osoba ucznia

Badania nad osobą uczącego się odnoszą się siłą rzeczy do procesu akwizycji języka obcego. Ogółem znane modele przyswajania systemu L2, jak również ich krytyka są wyłącznie produktem rozważań teoretycznych, należałoby sprawdzić ich funkcjonowanie w praktyce. Wiele aspektów procesu akwizycji pozostaje zresztą także w sferze domniemywań i oczekuje na weryfikację empiryczną, dzięki której można będzie bliżej poznać jego naturę.

Nie dokonano jak dotąd szczegółowego opisu polsko-angielskiego interjęzyka. Dynamika jego rozwoju w pełni zasługuje na szczegółowe studia, prowadzone w odniesieniu do zmiennych, takich jak wiek czy stopień zaawansowania użytkownika.

Wiele ostatnio mówi się i pisze o stosowanych przez uczniów strategiach uczenia się. Problematyka badawcza związana z tym zagadnieniem jest następująca:

opisanie posunięć stosowanych przez uczących się w zależności od:

- ☛ wieku,
- ☛ cech osobniczych uczącego się,
- ☛ stopnia zaawansowania językowego,
- ☛ cech i potrzeb uczącego się,
- ☛ materiału językowego;
 - ☛ wskazanie możliwych prawidłowości w stosowaniu strategii uczenia się przez poszczególne osoby;
 - ☛ określenie związku między strategiami uczenia się a stosowanymi strategiami komunikowania się w języku docelowym;
 - ☛ opisanie sposobów, przy pomocy których nauczyciel może wpływać na stosowanie określonych strategii przez uczniów.

Wprawdzie metodologia badań nie jest przedmiotem niniejszych rozważań, ale nie sposób nie wskazać tu na studium przypadku, jako na procedurę stosowaną w zbyt małym zakresie z stosunku do potrzeb. Tego rodzaju badania prowadzone na większą skalę dostarczyłyby z pewnością wiele istotnych informacji między innymi na temat różnic indywidualnych w procesie przyswajania języka i przyczyniłyby się do rozwoju podłużnych badań diagnostycznych.

Osoba nauczyciela

Na szczęście osobie nauczyciela poświęca się już więcej uwagi w literaturze tematu i jego rola w procesie dydaktycznym przestaje być niedoceniana. Poszczególne dziedziny działalności nauczycieli języków obcych winne stać się przedmiotem dokładnych badań mających na celu po pierwsze, wzbogacenie naszej wiedzy, a po drugie, dostarczenie danych umożliwiających lepszą organizację ich pracy i lepsze jej efekty. Poniżej przedstawiamy zakres zagadnień, których natura mogłaby zainteresować ewentualnych badaczy:

Na pierwszym miejscu wymienić należy badania nad rozwojem zawodowym nauczycieli, szczególnie w sytuacji, gdy po ukończeniu studiów podejmują oni pracę

w szkole i są za ten rozwój odpowiedzialni. Przedmiotem badań będzie tu ocena zdolności wykonawców tego zawodu do prowadzenia analizy własnego postępowania i wynikającej z niej samooceny (por. Komorowska 2002:12-15).

Z przedstawionym wyżej problemem wiąże się ściśle umiejętność prowadzenia przez nauczycieli tak zwanych badań w działaniu (*action research*). Istota takich badań jest najczęściej przez nich opacznie rozumiana, a nastawienie do ich wykonywania raczej niechętnie. Zmianę takiej opinii na lepszą, przedstawianie zalet prowadzenia takich badań jest warunkiem *sine qua non* powodzenia w pracy poszczególnych jednostek i dostarcza nieocenionych informacji na temat przebiegu procesu dydaktycznego. Nie bez znaczenia jest również możliwość zachęty każdego nauczyciela do prowadzenia działalności badawczej przy pomocy omawianej tu procedury. Stwarzałoby to okazję do realizowania zespołowych projektów z udziałem wybranych grup pracowników dydaktycznych.

Tak jak dla uczniów ważne są strategie uczenia się, tak dla nauczycieli istotne są strategie nauczania. Związany z nimi cały blok problemów wymaga także określonej działalności badawczej. Objąć ją należy na przykład znajdowanie prawidłowości w stosowaniu danego typu posunięć przez poszczególne jednostki czy też wypracowanie optymalnego modelu treningu strategicznego.

Istnieje także potrzeba przeprowadzenia dokładnej analizy sposobu funkcjonowania nauczyciela w klasie szkolnej. Na szczególną uwagę zasługują tu takie problemy, jak na przykład ocena charakteru interakcji pod kątem odchyień od cech naturalnej sytuacji komunikacyjnej bądź opis posunięć stosowanych przez nauczycieli przy okazji objaśniania nowego materiału językowego.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej wyszczególnienie pozwala stwierdzić, że zagadnienia glottodydaktyki, które budzą zainteresowanie badacza są w tej dziedzinie nadal obecne, a konieczność przeprowadzenia tychże badań jest nadal aktualna. Odnotować jednakże trzeba, że sama natura kompleksowo widzianego procesu nauczania-uczenia się niejako narzuca zastosowanie odpowiednich metod badawczych. Obserwuje się odejście od klasycznego eksperymentu glottodydaktycznego, z zastosowaniem zmiennych niezależnych i zależnych, grup eksperymentalnych i kontrolnych, na korzyść szeroko rozumianych badań diagnostycznych. W ich zakresie znajdują się także badania obserwacyjne i ewaluacyjne. Trzeba przyznać, że są one niezwykle bogatym źródłem informacji na interesujący nas temat. A gdy jeszcze pomyślimy o tym, że analiza wyników każdego projektu badawczego tworzy podstawę do formułowania dalszych pytań i wątpliwości, to można powiedzieć, że zwolennicy prowadzenia badań glottodydaktycznych *sensu largo* i *sensu stricto* mogą spać spokojnie.

Bibliografia

- Janowski, A. 1995. *Uczeń w teatrze życia szkolnego*. Warszawa, WSiP
- Komorowska, H. 2001. *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa, Fraszka Edukacyjna

- Komorowska, H., Obidniak, D. 2002. *Stopień po stopniu. Rozwój zawodowy nauczyciela języków obcych*. Warszawa, PWN
- Tripp, D. 1996. *Zdarzenia krytyczne w nauczaniu*. Warszawa, WSiP
- Wysocka, M. 1999. *Zużywanie się języka docelowego u nauczycieli języków obcych – możliwości badawcze*. [w:] *Studia lingwistyczne* pod red. W.Banysia, L.Bednarczuka, S.Karolaka. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 425-429
- Wysocka, M. 2001. *Styl dydaktyczny w nauczaniu języków obcych*. Referat wygłoszony podczas II Seminarium glottodydaktycznego, Szczyrk, maj 2001. W druku

Summary

The present paper discusses research possibilities of FL teaching methodology. The problem has been analysed in reference to the basic aspects of this discipline, i.e., language material, the teaching-learning process itself, the person of the student and the person of the teacher. Detailed analysis showed that there still existed quite many questions to be answered, which of course involves specific research procedures.